

מפי השמועה

עיונים, חידודים, פנינים וידיעות נכבדות בענינים שונים בהלכה ואגדה

חג השבועות תשפ"ה • שנה ד' • גליון קמ"ז

לעילוי נשמת א"מ הרב רבי אליעזר ב"ר דוד זצ"ל נלב"ע ליל ש"ק בשלח י"ז שבט תשפ"א

עצת האור לציון

הנה מצוי כיום כירים שיש בהם מצת חשמלי שכשמוסב את הכפתור להדליק את הגז ניצת אש באופן אוטומטי, וקורה לפעמים ששכח להוציא לפני יו"ט את החשמל, ולכאורה יש בזה בעיה להדליק ביו"ט את הגז כי נמצא שמשמש בחשמל, וגם מוליד אש חדשה ביו"ט.

ובשו"ת אור לציון (ח"ג עמ' רה) מובא עצה נפלאה לזה, והיא, שבשעה שמדליק את הגז יצמיד גפרור בוער לגז, באופן שנמצא שהוא לא צריך את המצת דהגפרור מדליק את הגז, ואז הניצוץ החשמלי שניצת הוא פסיק רישא דלא נחא ליה, וכיון שלרוב הפוסקים הולדת אש ביו"ט אסורה רק מדרבנן, הו"ל פסיק רישא דלא נחא ליה בדרבנן דאפשר להקל בזה, ע"ש.

[אמנם ראיתי שהעירו דלחזו"א דיש בחשמל גם משום בונה, א"כ הו"ל פסיק רישא בדאורייתא ואסור].

ויש להעיר דיש כירים שכשמוסב נדלק ניצוץ וכל זמן שממשיך ללחוץ באצבעו הניצוץ ניצת עוד פעם ועוד פעם, ויל"ע אם מותר לו להפסיק ללחוץ על הכפתור דהרי כשירים את אצבעו הו"ל כמכבה, והאול"צ דיבר על הכירים הישנים שכשמוסב את הכפתור נדלק ניצוץ חשמלי רק פעם אחת.

עוד נציין שע"פ דברי האור לציון הנ"ל רצה חכ"א להציע (בקובץ "אור תורה" גל' תקמ"ג עמ' פח) שאם שכח לנתק בערב יו"ט את המנורה במקרה, שיקח עמו נר דולק ויפתח כך את המקרה, באופן שאינו צריך כלל את האור שבמקרה, וכיון שאיסור הולדת אש ביו"ט הוא רק דרבנן, הו"ל פסיק רישא דלא נחא ליה בדרבנן שזה מותר. [וגם כאן יש להעיר כנ"ל דיצטרך להשאיר את המקרה פתוח ולא יוכל לסגור כי אז תיכבה המנורה].

אולם כתב שבשבת אין להתיר לקחת פנס דולק ולפתוח המקרה [גם לדעת המתירים לטלטל פנס בשבת] כיון דהו"ל פסיק רישא בדאורייתא.

האם מזמרים אליהו הנביא במוצאי"ק

כתב הטור (א"ח ס"ס רצה) לגבי מה שנוהגים להזכיר במוצאי"ק "אליהו הנביא" וז"ל: "...ורגילין להזכיר אליהו הנביא. ופירש בעל המנהיג הטעם לפי שהוא עתיד לבשר הגאולה, ואיתא בעירובין (מג:) מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים, ועל כן אנו מתפללין כיון שעבר השבת ויכול לבוא שיבא ויבשרנו..." עכ"ד הטור. [וראה בב"ח שהקשה א"כ למה לא נוהגים לזמר בכל מוצאי יו"ט אליהו הנביא, דהרי טעם זה שייך בכל יו"ט, ותיירץ הב"ח דמספיק לומר זאת פעם אחת בשבוע, וראה בפרישה עוד תירוץ].

ולאור דברי הטור הנ"ל מובא חידוש בספר 'ירושלים במועדיה' (שבועות עמ' קנד) דכשי"ט חל ביום ראשון בלילה (כמו חג שבועות הבעל"ט) יש לדון שלא יאמרו במוצאי שבת שהוא ליל

ערב יו"ט את הפזמון "אליהו הנביא" הנאמר בזמירות של מוצ"ש, דהרי זה כבר ערב יו"ט ואליהו לא בא בערב יו"ט, ולכן הוא מציג שבשנה זו יאמרו את הפיוט אליהו הנביא במוצאי יו"ט, עכ"ד.

אמנם יל"ע אם כבר מהלילה של ערב יו"ט מתחיל ענין זה שאלהו לא בא, או רק בערב שבת ויו"ט ממש, דבגמ' בעירובין (מג:) מבואר שהטעם שאלהו לא בא בערבי שבתות ויו"ט זה מפני הטורח, ומפרש"י: "שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו", עכ"ל, וטעם זה לכאורה לא שייך על הלילה של ערב יו"ט.

נשיאת כפים ביו"ט שחל בשבת

מבואר בשו"ע (א"ח ס' קכח מד) שבחז"ל המנהג שנושאים כפים רק ביו"ט. וכתב המגן אברהם (סק"ע והביאו המ"ב קסה) דאם חל יו"ט בשבת אין נושאים כפים, והמג"א כתב שאינו יודע טעם לזה, ע"ש. ובאשל אברהם מבוטשאטש (שם) כתב שנראה לו לתת טעם בדבר דחיישינן שמא יעביר ברה"ר ד' אמות את המים לנטילת ידיים שלפני הנשיאת כפים, או שיעביר ברה"ר את הכלי לנטילה, ע"ש.

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב ס"ס לה) תמה עליו דמנלן לחדש גזירה חדשה שלא נמצא בתלמוד, ורק שופר ולולב שחז"ל כבר תיקנו אין לזוז מזה.

[עוד יש לתמוה על דברי האשל אברהם הנ"ל, דהרי באר"י נוהגים לישא כפים בכל שבת ולא מצינו שחששו שיעביר ד' אמות את המים או הכלי].

שאלות לחדודי

א. היכן כתב הרמב"ם את התאריך שבו חל חג השבועות (לא ב"זמנים").

ב. איזה שני מילים מצינו שדומות ממש – ורק יש שינוי אות אחת ביניהם – שנאמרו על עיר שאין בה מלמדים לתשב"ר.

ג. על מה כתוב השו"ע "וצריך חקירת חכם".

בסוף גם הוא ילמד

שאלה: היכן מצינו מקור להוראת גדולי ישראל שגם תלמיד שאינו לומד – מקומו בישיבה.

תשובה: איתא בגמ' ב"ב (כא): "ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: כי מחית לינוקא [=כשאתה מכה תלמיד שאינו לומד], לא תימחי אלא בערקתא דמסנא [רש"י: "ברצועות של מנעלים, כלומר מכה קלה שלא יוזק"], דקארי - קארי, דלא קארי - ליהוי צוותא לחבריה [רש"י: אינך זקוק ליסרו יותר מדאי, ולא לסלקו מלפניך, אלא ישב עם האחרים בצוותא, וסופו לתת לב]."

וזה נפסק להלכה בשו"ע (י"ד רמה ט'): "אפילו תינוק שאינו מבין לקרות, לא יסלקוהו משם אלא ישב עם האחרים, אולי יבין".

וכ"כ בשו"ע הרב בהל' ת"ת (פ"א יג) וז"ל: "ותינוק שאינו רוצה

לקרות לא יכה אותו המלמד מכת אכזרי, לפיכך לא יכהו בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה, אם קורא קורא, ואם אינו קורא בהכאה זו יהיה יושב כך עם חבריו להיות להם לחברה וסופו אפשר יתן לבו".

ונביא בזה מעשה נפלא שמעיד עליו הרה"צ ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א (מובא בספרו 'טיב המועדים' פורים עמ' פב): וסיפר לי הגאון האדיר רבי מענדל אטיק (שליט"א) זצוק"ל שבצעירותו אחר נישואיו היה צריך לפרנסה, ולכן למד עם בחור אחד בשעות הערב לפרנסתו. אותו בחור נראה שהיה רחוק מאוד מן הגמרא ולא היה שייך לזה, ובלימודו עמו ראה שאין הבחור מבין ולא כלום, וכמעט שלא ראה תועלת בלימודו, אמנם המשיך ללמוד עמו.

והנה לפתע באחד הימים באמצע לימודם נפתח לבו, וראה להפתעתו שהוא מבין יפה מאוד את התוספות, ותוספות זה שהוא הראשון שהבין היטב בחייו נכנס לתוככי לבו ונפשו ועשה בו מהפכה אדירה, ומאז והלאה התחיל להבין כל הגמרא והתוספות שלמד, ונתקשר לתורה, וכיום הוא אחד מחשובי הרמ"ם בארץ הקודש.

מקור לגר שנתגייר

יְשָׁלֵם ה' פְּעֻלָּת וְתִהְיֶה מִשְׁכָּרְתָּךְ שְׁלֵמָה מֵעַם ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאתָ לְחִסּוֹת תַּחַת כְּנָפָיו. (רות ב' יב). איתא ביבמות (מח): ר' יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ובהמשך הגמ' שם מביאה את הפסוק ישלם ה' פעלך וכו'. וכתב ע"ז הריטב"א שמפסוק זה המקור להלכה שגר שנתגייר כקטן שנולד, וז"ל הריטב"א: "ומורי הרב [הרא"ה] פ' דלסיעיה לר' יוסי אתא, "אשר באת" – היום לעולם, דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי", עכ"ד [אבל רש"י שם פירש בענין אחר].

"פלגינן דיבורא" כ"קריעת ים סוף"

דברים מופלאים במעלת התורה נאמרו ע"י הגאון הגדול רבי אברהם דב אויערבאך זצוק"ל רבה של טבריה (מובא בספרו פתחי אברהם מועדים עמ' שסב), ונאים הדברים למי שאמרם: "כשנתחדשה בבית המדרש ע"י רבא ההלכה של "פלגינן דיבורא" (עי' סנהדרין י.), היה זה גילוי יותר גדול מקריעת ים סוף, שהרי כשהטבע נקרע ומתחלק, זה מעורר התפעלות, ויש מיד שירה 'לגזור ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו', אולם הרי התחלקות הים זה דבר המושג לחוש, אלא שאין ביכולת בשר ודם לעשותו. והנה נתחדש ש'פלגינן דיבורא', שבית דין שומעים את העדים והעדויות, וקובעים שמבטלים חציה ומשליכין אותה למקום אשר לא יפקד ולא יזכר, ואילו החצי השני שריר וקיים, ודנים עם זה דיני נפשות. זה גילוי נפלא יותר מ'ויבקעו המים'. ומיד נשמעה שירה חדשה בכל העולמות, קולות וברקים של מעמד הר סיני מהדהדים בגילוי של "פלגינן דיבורא" ... עכ"ד הגרא"ד אויערבאך זצ"ל, וע"ש עוד.

"אשר באת"

יְשָׁלֵם ה' פְּעֻלָּת וְתִהְיֶה מִשְׁכָּרְתָּךְ שְׁלֵמָה מֵעַם ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאתָ לְחִסּוֹת תַּחַת כְּנָפָיו. (רות ה' ד') איתא: "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעדם ה', אמר ר' חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו", ע"כ. וידועה התמיהה בזה מה הוסיף המדרש על מה שכבר כתוב בפסוק "אשר באת" [וראה בכתב סופר עה"ת סוף פר' נשא שביאר דזה הולך על שכר פסיעות, שעל זה מקבלים שכר גם בעוה"ז, ע"ש].

וראיתי מובא בשם הג"ר שאול אלתר שליט"א שפירש בדרך צחות לפי המסופר על ילד מפוזר שכל יום היה מאחר לתלמוד תורה. לשאלת המלמד למה מאחר השיב שכל יום לוקח לו זמן רב למצוא את כל חפציו שאינו זוכר היכן הניחם בלילה. ייעץ לו המלמד שבליילה לפני השינה יעשה רשימה ויכתוב על נייר כל דבר היכן הניחו ובבוקר יעבוד לפי הדף.

למחרת שוב איחר הילד, לשאלת המלמד סיפר הילד שאכן נהג כעצת המלמד ובבוקר מיד מצא כל דבר, אולם דבר אחד לא הצליח למצוא היכן הוא עצמו נמצא... כי זה לא היה כתוב בדף אשר לפניו... ובדרך רמז אפ"ל גם כאן שהמדרש מוסיף שאדם לא ישכח גם להביא את עצמו, היינו שיביא את העצמיות והפנימיות שלו ויתחבר בקשר חזק לתורה.

תשובות

א. בריש פרק ח' מהל' תמידין ומוספין כתב הרמב"ם וז"ל: "ביום חמשים מספירת העומר, הוא חג השבועות, והוא עצרת, וביום הזה מקריבין מוסף כמו מוסף ראש חדש... ועוד מביאין יתר על המוסף" ... עכ"ד.

ב. "מחרימין" ו"מחריבין", דז"ל הרמב"ם הל' ת"ת (ב' א'): "מושיבין מלמד תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך, וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר עד שמושיבין מלמד תינוקות. ואם לא הושיבו מחריבין את העיר, שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן", עכ"ל. ועי' כס"מ שם שהמקור הוא בשבת (ק"ט), וכן נפסק בשו"ע (י"ד רמא ז').

ג. ז"ל השו"ע בהל' קידושין (אה"ע כז ט'): "נתנה היא ואמרה לו הילך דינר זה מתנה ואתקדש לך, ולקחו ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאה זו שקבלתי ממך מתנה, אם אדם חשוב הוא, הרי זו מקודשת, שהנאה יש לה בהיותו נהנה ממנה, ובהנאה זו הקנתה עצמה לו. וצריך חקירת חכם מי נקרא אדם שאינו חשוב להתירה בלא גט" ... עכ"ד. [והמקור הוא הרא"ש בקדושין (פ"א סוף סי' א'), והמקור של הרא"ש לביטוי זה הוא במשנה גיטין (מה): לגבי נדר שצריך חקירת חכם, ע"ש].

והב"ח כתב: "כלומר אין לכל אדם לסמוך על דעתו לומר שזה אדם חשוב וזה אינו חשוב, אלא צריך חקירת חכם וכו' והרשב"א בתשובה (סי' תריג) כתב דסתם בני אדם אינם חשובים", עכ"ל.

[יצוין, שהאחרונים משתמשים בזה הרבה כלשון מליצית, ולמשל החתם סופר בחידושו על התורה והש"ס ובשו"ת משתמש בלשון זו פעמים רבות. לדוגמא: בחידושי חת"ס כתובות (ט. ד"ה עוד יראה) כתב וז"ל: "...ובאמת צריך חקירת חכם מאין פשוט לחכז"ל הקדוש אנפשי חתיא דאיסורא מן התורה מנ"ל, וחפשתי ולא מצאתי כי מאי דכתי' את בתי נתתי לאיש הזה אין ראי' וצ"ע, עכ"ל החת"ס. ועי' ביאור הגר"א (אה"ע ג' יא)].

שאלה לעיון – להדליק נר של יו"ט

נוסח הברכה כשמדליקים נר של יו"ט הוא "להדליק נר של יום טוב". ויל"ע למה הנוסח הוא בסתם להדליק נר של יו"ט ולא פירטו איזה יו"ט, כגון בשבועות יברכו "להדליק נר של שבועות", וכן בפסח "להדליק נר של פסח", ומאי שנא מיום כיפור שנוסח הברכה הוא "להדליק נר של יום הכפורים". [ואמנם, כתבו הפוסקים שמי שבידך בשבועות "להדליק נר של שבועות", יצא יד"ח, אבל צ"ב למה לא תיקנו לכתחילה שיברכו כך].

- צבי וחמיד ורגיג דילאון בלעותא – צלותהון בכך מקבל והניא בעותא -